

KIRÁLYHALMI PETKY ISTVÁN CSÍKI FŐKAPITÁNY AZ ERDÉLYI ELITBEN

BALOGH JUDIT

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Történelemtudományi Intézet

Petky István annak a Csík-, Gyergyó- és Kászsónszéknek volt a főkapitánya, amelynek a társadalma a 17. század közepére átalakult. A többi székhez képest nagyobb területű, domborzatát tekintve viszont többnyire csak hegyes-völgyes szék a középkor során apránként a Lázár család uralma alá került, olyannyira, hogy a 16. század közepére a Lázárok sikeresen örökletessé tették a széki vezetői tisztségek egy részét, sőt ha elemezzük Kászsónszék különválásának történetét, úgy tűnik, hogy saját birtokuként kezelték ezt a fiúszéket.¹ Elsősorban katonai kiválósággal és személyes kapcsolatrendszerük révén érték el a hatalmukat, és nem úgy, hogy nagyszámú jobbágyot szereztek: még 1614-ben is csupán 54 jobbágyuk volt, mindamellett, hogy nemesekként ők rendelkeztek a legtöbb jobbággal a székben.² Ráadásul a 16. század második felében a Lázár család egyetlen riválisa elköltözött Erdélyből: a korábban tekintélyes és a vajda környezetében is feltűnő Andrássyak a kerelőszentpáli ütközetet követően elmenekültek Báthory István bosszúja elől.³ Ezt az „*elithiányt*” aztán többen is észlelték, és más székekből is próbáltak átterjeszkedni Csíkba, hogy ott birtokot szerezzenek. A legtudatosabb és legambiciózusabb birtokszerző Béli Kelemen volt, aki már 1614-re a második legtöbb jobbággal rendelkező úr volt Csíkszékben a maga 38 jobbágyával,⁴ ráadásul ugyanannyi településen voltak birtokrészei, mint a szék urának számító szárhegyi Lázár Istvánnak.⁵ A Lázárokkal és Bethlen Gáborral is rokonságban álló hídvégi Mikó Ferenc is Csíkszékben nézte ki magának terjeszkedése színhelyét. Mikó Ferenc, noha háromszéki származású volt, Bethlen révén

¹ BALOGH Judit: *A székelly nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében*. Kolozsvár 2005 (Erdélyi Tudományos Füzetek 254), 35–36.

² Uo., 186., Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóság (RNL-KmIg) Udvarhelyszék levéltára, Székely Lada Fond m 16. 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es Conscriptio.

³ KARDA-MARKALY Aranka: *Csíkszék és a csíkszéki nemesség a 16–17. században*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület 2022.

⁴ Balogh (2005), 186., *Székelly Oklevéltár. Új sorozat*. I–VI. (Szerk.): DEMÉNY Lajos/PATAKI József/TÜDŐS S. Kinga. Budapest – Bukarest – Kolozsvár 1983–2000 (SzOkl Új IV), 374–486.

⁵ Béli Kelemen Kászsónszékben Újfaluban, Csíkszékben Szentgyörgyön, Bankfalván, Menaságon, Szentmártonban, Csekefalván, Kozmáson és Tusnádon volt birtokos, ráadásul a csekefalviak ragaszkodtak hozzá, hogy a lustrában megemlítsék, miszerint őket erőszakkal tette Béli Kelemen a saját jobbágyaivá.

megszerezte a csíki főkapitányi tisztséget, és házasságának köszönhetően birtokokhoz is jutott. Csíki terjeszkedési terveire utal az is, hogy udvarházat, nemesi kastélyt kezdett építeni Csíkszereda közelében. Fiú örökös híján azonban a Mikó család nem került be a csíki elitbe.⁶

Rákóczi Zsigmond kancellárjának, dersi Petky Jánosnak a családja fiúágon kihalt, sőt Báthory Gábor a birtokaik egy részétől is megfosztotta őket. A család azonban már a 14. század végén több ágra szakadt, és maradt tovább élő ága. Marosszékből is terjeszkedtek, de a nagyobb lehetőségekkel kecsegtető Csíkszékben is jelen voltak.⁷ A 16. század elején kezdték használni a „királyhalmi” előnevet. 1614-ben még csak három csíki településen volt birtokrészük, és összesen 29 jobbággal rendelkeztek, I. Rákóczi György uralma idején azonban a család egyik „erős embere” ismét az élvonalba tudta emelni a Petkyeket. Az agilis katonaember, Petky István szerencsés csillagzat alatt született: egyik nagynénje révén megörökölte a Balássy család hatalmas vagyonának jelentős részét – Bethlen Gábor uralkodása idején gyűjtötték össze a Balássyak ezt az örökséget –, és ezáltal megalapozta a család karrierjét.⁸

Királyhalmi Petky István egyik rokona, Petky Ferenc török követé volt I. Rákóczi Györgynek,⁹ az apja, Petky Farkas pedig, noha az Alsó-Fehér megyében található Királyhalma nevű birtokról nevezte magát, jobbágyságát tekintve a harmadik helyen állt Csíkszék nemesi között.¹⁰ Petky Farkas csíki jelenlétét erősítette, hogy felesége, Lázár Erzsébet a székéből származott, csicsói Lázár Jánosnak volt a lánya.¹¹ Petky Farkas idősebb fia, Farkas Csíkcicsón élt a családjával,¹² míg a kisebbik fia, István a fejedelmi udvarban próbált szerencsét.

A gyermekként Bethlen Gábor udvarában nevelkedett Petky István útját talán rokona, Balássy Ferenc egyengette. A hadseregben és követként is jól használható, agresszív és céltudatos fiatalember 1633-ban Tusnádon szerzett birtokot, 1634-ben

⁶ NAGY János: Hídvégi Mikó Ferenc életrajza. In: *Keresztény Magvető* X (1875), 1–44., SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos: *A székely nemzet története és alkotmányja*. Budapest 1927, 173.

⁷ Kis Bálint: A Petki család. In: *Turul, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság közlönye*. Budapest 1895, 13, 97–110. Arcanum (utolsó letöltés: 2004. szeptember)

⁸ A Balássy család Udvarhelyszék vezető családja volt, oldalágon része a Kornis klánnak. BALOGH Judit/HORN Ildikó: A hatalomépítés útjai: a homoródszentpáli Kornis család története. In: BALOGH Judit: *Székelyföldi karrierok. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században*. Budapest 2011, 57–111. A szentdemeteri és véczkei Balássy családra l. BALOGH Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában. In: *Báthory Gábor és kora*. (Szerk.): PAPP Klára/JENEY-TÓTH Annamária/ULRICH Attila. Debrecen 2009, 153–173., 160–161. lásd még: BALOGH Judit: A székely nemesség helyzete Bethlen Gábor fejedelemsége alatt a Liber Regius oklevelei alapján. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis*, Miskolc: E Typographeo Universitatis 2008, 333–361.

⁹ Szádeczky-Kardoss, 181.

¹⁰ Balogh (2005), 152–186., RNL-KmIg Udvarhelyszék levéltára, Székely Láda Fond m 16. 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es Conscriptio.

¹¹ Kis, 97–110.

¹² RNL-KmIg Udvarhelyszék levéltára, Székely Láda Fond m 16. 50. 51. sz. Az 1627-es Conscriptio.

pedig már Csíkszék alkapitánya volt.¹³ A Bethlen István és I. Rákóczi György közötti konfliktus során a határszéli szorosokban aratott katonai sikereket. 1636-ban ő is részese volt annak a követségnek, amely Bethlen Istvánnal aláírta a békét. Már ekkor Csíkszék kapitánya volt, láthatóan Mikó Ferenc örökébe kívánt lépni, és Mikó 1635-ben bekövetkezett halála után követte is őt a főkapitányságban.¹⁴ Az utód nélkül meghalt Mikó Ferenc birtokait is próbálta megszerezni.¹⁵ Ez végül, 1641-ben sikerült is neki, megosztottak Damokos Tamással, és Petky István Mikóújvárat is megkapta:

„Mikó Ujvárnak felét, mely vagyon Csík székben Martonfalva mellett Sögödfalva felől, adá és ajándékozá Petki István Urnak és ő kegyelmének fiú ághon levő maradékinak örökösön, ilyen declaratioval, hogy az mikor az várban be menne, iob kéz felől az garaditsan az folyosora fel mennék, attól fogva, az Olt része felől való részei mind az öreg palotával, also és felső házakkal, boltokkal, ház hiyakkal, pinczékkel és templommal edgiütt Petki István uramé, és ő kegyelmének fiu ághon lévő maradékié legyenek örökösön, hogy ha pedigh (kitől az Ur Isten oltalmazza) ő kegyelmének Petki István Urnak fiu ághon defectusa lenne, az a rész is Damokos Thamas Urnak posteritásira devaiváltassék, és ha mit építene az Várban és ahoz tartozó fundusokon Petki István Ur azt is ...igaz betsi szerint tartozzék Damokos Thamas Ur avagy maradéki refundalni Petki István Urnak leány ághon lévő maradékinak, az többrésért a Várnak mint az mostani fél iáró garaditsal edgiütt Damokos Thamas Ur maghanak reserválá, hozzá tévén ezt is, hogy (mivel az embernek ez világban való élete ighen bizontalan) ha elsőben következnék halála Petki István Urnak, mind az által az ő kegyelme szerelmes házasa Nemzetes Sükösd Erzsébet Asszony életéig az Várba azt a részt éppen, mellyet mostan ad Damokos Thamas Ur, birhassa szabadossan...”

Petky István jelentős földterületekhez jutott Mikó Ferencné örököséként: ezek a Mikó-birtokok az asszony feletti gyámsága révén kerültek a tulajdonába. A gyámságot mint eszközt Székelyföld nemesei is előszeretettel használták, szinte állandó stratégiai eleme volt a karrierük indulásának, Kornis Farkas és több udvarhelyszéki primori család is alkalmazta a maga felemelkedésére.¹⁶ Mikó Ferenc felesége mint örökhagyó esetéről tudnunk kell, hogy Bethlen Gábor emelte fel és adományozta meg a családot. Az örökség sorsáról az egyik perirat árul el néhány részletet. A dokumentum szerint Menaság faluban a Pottian (Potyánd?) nevű terület is a Petky által örökölt Mikó-örökséghez tartozott, ám a pottiani emberek „zaklatták” Petky Istvánt,

¹³ LÁZÁR Miklós: *Erdély főispánjai 1540–1700*. Budapest: Athenaeum 1889, 91.

¹⁴ Lázár, 91.

¹⁵ RNL-KmIlg, Fond Fam Béli (Béli család levéltára) 1602–1838. Nr. 324. 6.

¹⁶ Balogh (2011), 47–48.

vagyis nem engedték, hogy „*békében bírja*”.¹⁷ Ugyanolyan erőszakosan lépett fel itt a szék közössége a kiemelkedő birtokosokkal szemben, mint fél évszázaddal korábban Udvarhelyszéken vagy pár évvel később Háromszéken, Béli Pál esetében. Ez az erősen forrongó közhangulat igencsak jellemzi az éppen folyamatban lévő társadalmi változásokat. A kívülről érkezettként pár év alatt hatalmat szerző Petky István a források szerint morózus katonaeMBER volt, és hamar ellenszenvet váltott ki a környezetéből.¹⁸

Petky 1635-ben már nős ember volt, jelentős hatalommal bírt, és házasságkötésében talán katonai kapcsolatai is szerepet játszottak. Apósának, teremi Sükösd Györgynek, a fejedelem mezei kapitányának a Kükküllő megyei Alsórákoson voltak birtokai, és nem lehetett szegény ember: 1624-ben négysarkos várkastélyt építtetett, Orbán Balázs „*hatalmas unitárius főúrként*”-ként említi,¹⁹ akinek a gyönyörű síremléke és kőkoporsója Nagyteremiben található. Petky István elit rokonokat szerzett azzal, hogy benősült a Sükösd családba: a másik Sükösd lányt ugyanis uzoni Béli János vette feleségül, így a Béli családdal is sógorságba került. Sükösd György 1631-ben meghalt, de attól még ez a házasság – az említett okokból – remekül szolgálta Petky István felemelkedésének érdekeit: felesége révén már 1635-ben birtokokat szerzett Udvarhelyszéken, Homoródszentpéteren és Újfaluban, illetve birtokrészeket az Alsó-Fehér megyei Somborban.²⁰

Az ifjú házások Lázárfalvára költöztek: Petky István ezt a települést szemelte ki birtokközpontjának, és már 1640-ben megkezdte itt a családi kastély felépítését.²¹ 1636-ban további birtokokat szerzett Csíkközváson, 1637-ben pedig Borsovában, továbbá tusnádi birtokait is gyarapította.²² 1639. május 22-én nagy birtokadományt juttatott neki I. Rákóczi György, ezzel Petky hadi érdemeit díjazta.²³ A Mikesek lányrablásának története is szerepel ebben az adománylevélben. Azonkívül kiderül belőle, hogy a Mikes család pozícióvesztését Petkynek is sikerült kihasználnia: 300 forintot fizetett Mikes Zsigmond korábbi zabolai, pávai és kovásznai birtokaiért, amelyek a kincstárra szálltak, sőt a lányrablásban szintén elmarasztalt Majos Ferenc teleki birtokai is neki jutottak.²⁴

¹⁷ SÁNDOR Imre: *A csikszentmihályi Sándor család levéltára*. Kolozsvár 1914, I, 96–100. Idézi ENDES Miklós: *Csik-, Gyergyó-, Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig*. Budapest 1938 (Reprint: 1994), 112.

¹⁸ BÍRÓ Vencel: *Altörzsi gróf Apor István és kora*. Kolozsvár 1935, 15–20.

¹⁹ ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*. I–VI. (1868–1873) Budapest 1869, III, 138–146.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 21. 85–86.

²¹ Kis, 97–110.

²² Uo.

²³ Uo., MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 12. 184–185.

²⁴ Kis, 97–110.

Petky István a negyvenes évek folyamán örökölte meg nagynénje, Petky Erzsébet birtokait, akire négy férje, köztük Balássy Mihály²⁵, komoly vagyont hagyott. Ekkor került Petky birtokába Szentanna, Jobbágyfalva és Marosszentgyörgy,²⁶ és ekkor szerezte az udvarfalvi, a remetei, a csejdi, a mogyorósi és a libáncsi részirtokait is.²⁷ Ezzel befolyást szerzett fontos marosszéki területek felett, birtokai Csíkszéken,²⁸ Marosszéken és a vármegyei területeken is tekintélyes méretűre nőttek, hatalmas lett a súlya a csíki nemesekéhez képest. Csíkban is újabb adományokat kapott: Vacsárcsi, Szentmihály, Menaság, Kozmás és Csekefalva településeken.²⁹ Az 1644-es hadjárat alkalmával több katonájának tett szívességeket, akik ezért „ajándékot” adtak neki, többek között így került hozzá a tusnádi birtokrész 1646-ban.³⁰ Lázár Miklós úgy tudta, hogy a felesége halála után elvette Szopori Sulyok István özvegyét, Bárczi Borbálát, akire Sulyok Küküllő megyei és Kolos megyei birtokait hagyta: Küküllő megyében Adámoson, Kolos megyében Szoporban meg Tótházán volt főbirtoka. Ha ez igaz, feltehető, hogy ezek a birtokrészek is Petkyt gazdagíthatták.³¹ 1658-ra a kezébe került teljesen a Mikó-vár is, mivel Damokos Tamás fogságban volt, és feltehetően a váltságdíja egy részének fejében Petky és veje, Lázár István elfoglalták azt.³² Ekkorra Lázár István Damokos Tamás gyermekeinek a gyámságát is megszerezte.³³ 1659 végén egy leltárban a kastélyt „*uram őkegyelme Csíki vára*” megnevezéssel illették, ami egyértelműen Petky Istvánra utalhatott.³⁴ A várat ugyanakkor Petky halála után a család nem tudta megtartani, mert Damokos Tamás visszakarta.³⁵ 1658 őszén, amikor átmenetileg elfogadta Barcsay Ákost, az neki adományozta a már egy éve Petky által felügyelt csíki vashámort.³⁶ A tatár rabságba került erdélyi

²⁵ MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 12. 184–185. Marosszéken Remete, Harczó, Szabéd, Szentanna, Somosd, Folyfalva, Bodon, Koronka, Odorfalva településeket örökölte Balássy Mihálytól az özvegy, Udvarhelyszéken Maksa, Magyarzsákod, Andrásfalva településeket, a vármegyei területeken Torda vármegyében Héttbükk, Küküllő vármegyében Fületelke, Oláhzsákod, Domáld, Belső-Szolnok vármegyében pedig az ősi birtokközpontnak számító Véczeke településen lévő jószágot nemesi kúriával.

²⁶ Lázár, 91.

²⁷ Kis, 97–110.

²⁸ RNL-Kmlg. Fond Fam Beldi (Béldi család levéltára) 1602–1838. Nr. 324. 7.

²⁹ Kis, 97–110.

³⁰ RNL-Kmlg. Fond Fam Beldi (Béldi család levéltára) 1602–1838. Nr. 324. 9.

³¹ Lázár, 86.

³² Csáki Árpád: Újabb adatok a csíkszeredai Mikó-vár 17. századi történetéhez. In: *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 7.* (Szerk.): KELEMEN Imola. Csíkszereda 2011, 97–103., 99–100.

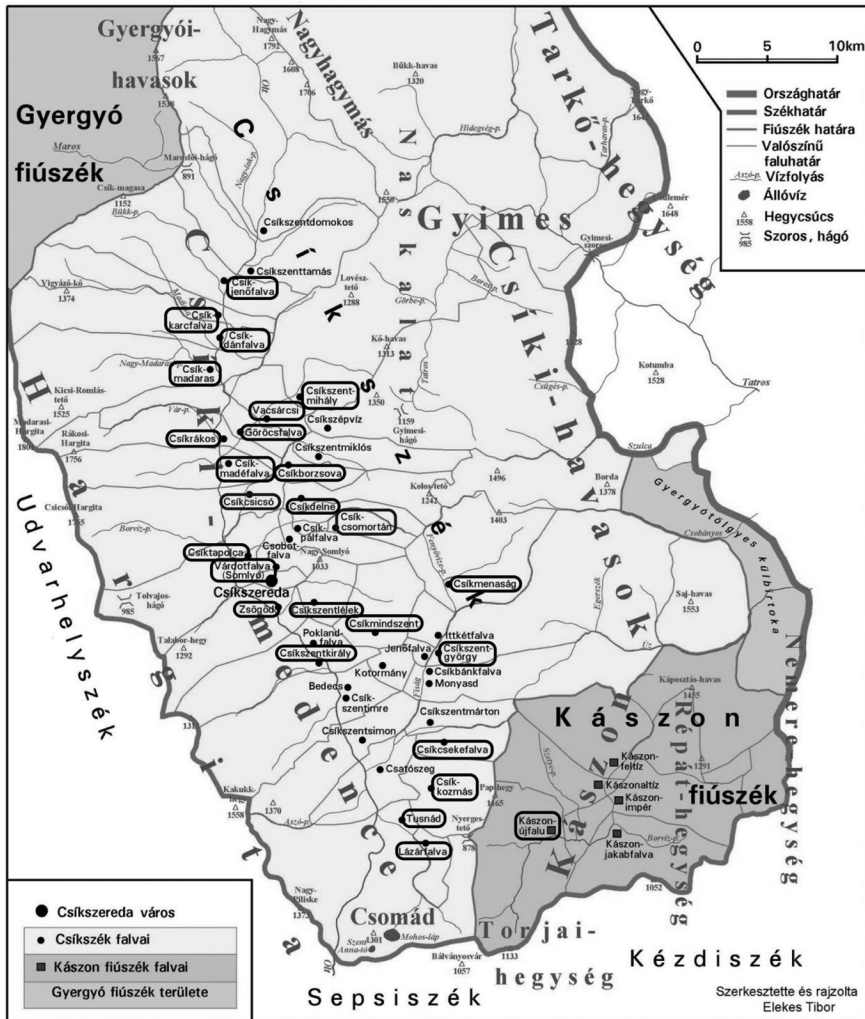
³³ Szócs János: *A Mikó vár története.* Csíkszereda 2005, 36.

³⁴ Uo., 36.

³⁵ Csáki, 100.

³⁶ Genealógiai Füzetek 1903/II. 30–31.

nemesek váltságdíjába sokan beadtak, amiért ellenszolgáltatásként gyakran kaptak birtokokat. Így jutott további királyhalmi birtokrészekhez a Kornisoktól Petky is.³⁷

1. térkép. A Petky család birtokai Csíkban

³⁷MORDOVIN Maxim: Petki István, II. Rákóczi György főudvarmestere. In: *Szerencsének elegendő forrása. II. Rákóczi György és kora.* (Szerk.): KÁRMÁN Gábor/SZABÓ András Péter. Budapest 2009, 421–422., 408.

A nagy tekintélyű főkapitány minden széki eseményt irányított, 1643-ban – az 1644. évi hadjárat előtt – lustrát tartott a székben.³⁸ A törvényhozás elnöklését sem engedte ki a kezéből.³⁹

A politikai pályán is egyre inkább előre haladt már a harmincas évek második felében. Részt vett az 1636 februárjában Kolozsváron tartott országgyűlésen, és már itt beválasztották abba a követségbe, amely Budán Bethlen Istvánnal tárgyalta.⁴⁰ Még ugyanekkor részt vett a Moldvába vezető szorosok erősítésében vargyasi Daniel Mihállyal együtt. Ősszel 3000 lovas vezetett a havasalföldi vajda megsegítésére, 1638-ban részt vett a dési zsinaton, 1643-ban pedig Gyulaféjérváron jelen volt az ifjú Rákóczi György és Báthory Zsófia esküvőjén. Amikor I. Rákóczi György belépett a harmincéves háborúba, akkor a Kemény János által irányított hadban harcolt a csíki seregekkel.⁴¹

Mire II. Rákóczi György uralomra került, Petky csíki hatalma már megkérdőjelezhetetlen volt. Jól mutatja ezt, hogy az 50-es években többeket nevezett szervitorának, ami a székely nemesek között abszolút rendhagyónak tekinthető. Már a század közepére kiépített egy komoly kliensi hálózatot, és akik abba beletartoztak, azok számára kijárta, hogy adományokat kapjanak a fejedelemtől. Ilyen szervitora volt csíkszentmártoni Bodó Bálint, akinek lófősítő oklevelet adatott 1653 márciusában,⁴² valamint csíkszentsimoni Endes Miklós lófő, akit udvari familiárisának nevezett az oklevél, és akinek 1659-ben nemességet adományoztatott.⁴³

1650-ben a fejedelem portai főkövetté nevezte ki, ami általában az elit tagjainak a feladata volt.⁴⁴ 1651-ben már Csicsóból a tatárok hadi készületeiről értesítette a fejedelmet.⁴⁵

1652-ben a gyermek Rákóczi Ferenc fejedelemmé választásában Petky István is komoly szerepet játszott.⁴⁶ 1653-ra Petky elnyerte a teljes erdélyi elit legfontosabb tisztségeit, a fejedelmi tanács tagja lett,⁴⁷ és ő is részt vett az erdélyi törvénykönyv megalkotásában.⁴⁸ I. Rákóczi György halála után a hatalmi vákuumot⁴⁹ érzékelő

³⁸ Kis, 97–110.

³⁹ SzOkl. VI, (Fentebb csak a IV. volt eddig hivatkozva) 191., BALOGH Judit: II. Rákóczi György és a székelyek. In: *Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora.* (Szerk.): KÁRMÁN GÁBOR/SZABÓ ANDRÁS PÉTER. Budapest 2009, 343–371., 354.

⁴⁰ Lázár, 91.

⁴¹ Uo., 91.

⁴² MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 190–191.

⁴³ MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 209–210.

⁴⁴ Lázár, 91–92.

⁴⁵ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (EOE) (Monumenta comitialia regni Transylvaniae, 1540–1699. I–XXI.) (Szerk.): SZILÁGYI SÁNDOR. Budapest 1875–1898, 11, 134–135.

⁴⁶ Kis, 97–110., EOE 11, 20.

⁴⁷ Lázár, 92.

⁴⁸ EOE 11, 170–173.

⁴⁹ Az öreg és tekintélyes, erős kezű „öreg” Rákóczihoz képest fia fiatal volt, és talán az udvar is érzekelte vele szemben apja bizalmatlanságát, uralma kezdetén minden bizonnyal jelentős volt a kontraszt apa és fia között.

Kemény János a korábbinál is nagyobb aktivitásba kezdett, hogy növelje befolyását az erdélyi politikában, és elkezdte delegálni a fejedelmi tanácsba a hozzá közel állókat, elsőként éppen régi barátját, Petky Istvánt, akivel együtt nevelkedett Bethlen udvarában. Az ekkor kezdődött havasalföldi, majd moldvai hadjáratban is együtt harcoltak,⁵⁰ olyannyira, hogy amikor Kemény hazatért, Petkynek adta át az irányítást.⁵¹ Szucsáva ostromában Petky megérkezése pozitív fordulatot hozott, ami tovább növelte katonai tekintélyét,⁵² amit Szucsáva bevétele még tovább fokozott,⁵³ a lengyel indigenátus megszerzése⁵⁴ pedig az erdélyi nemesek rangsorában is az első öt főúr közé emelte. 1656-ban már nemcsak fejedelmi tanácsosként, de főudvarmesterként is emlegették a forrásokban.⁵⁵ Az 1653-ban meghalt Bethlen Ferenc főudvarmester helyére 1655-ben nevezte ki őt II. Rákóczi György.⁵⁶ Az év márciusában adományként megszerezte a maroszléki Szentgyörgyön a Szekes-patakot átszelő híd vámszedési jogát.⁵⁷

A lengyel hadjárat során Petky István természetesen tagja volt a fejedelem legszűkebb környezetének, így nem esett fogságba, és a visszaúton is II. Rákóczi György kíséretében maradt, egészen Ecsedig.⁵⁸ Amikor a kudarc után a rendek tárgyalni próbáltak a fejedelemmel, azt Mikes Mihály és Petky István útján tették.⁵⁹ 1658-ban, Rákóczi lemondása után az országgyűlés helytartóvá választotta.⁶⁰ A fejedelemhez annak haláláig hűséges maradt, a Barcsay Ákost beiktató marosvásárhelyi országgyűlést csiki székely katonáival együtt otthagya, és csak később esküdött hűséget neki. Rákóczi visszatértekor újra mellé állt,⁶¹ az őt újra megszavazó országgyűlést ő elnökölte.⁶² A Rákóczit visszahívó díszes küldöttség vezetői között is jelen volt.⁶³ Ekkor először a fejedelem mellett maradt, majd pedig a nevében a Magyar Királyságba

⁵⁰ SZILÁGYI Sándor: Levelek és okiratok II. Rákóczy György fejedelem diplomáciai összeköttetései történetéhez. In: *Történelmi Tár* (1855–1863, 1–12. kötet, 1867–1878, 13–25. kötet, 1914–1915, 1934 26–28. kötet.) Budapest 1889, 459. Erről bővebben: Mordovin, 375.

⁵¹ BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673.* (Szerk.): JANKOVICS József. Budapest 1993, 25.

⁵² Mordovin Maxim mutatott rá, hogy »csak Petki friss csapatainak érkezésével és az ő vezetése alatt jutottak elődái, hogy »Szucsvának egy darab falát lerontották, « a bent lévők mind vízben, mind élelemben kezdtek szűkölködni». Mordovin, 378.

⁵³ ROL-Kmlg. (fond.nr. 384. fond familial Lăzăr din Mureșeni. Lăzăr család levéltára. IV/618, f. 24–25.

⁵⁴ Rhédey Ferenc és Rákóczi fia mellett csak Kemény és Petky kapta meg. EOE. 11. 32.

⁵⁵ EOE 13, 517., Kis, 97–110.

⁵⁶ Mordovin, 385. Mordovin megjegyzi, hogy Báthory Zsófia támogatta, ami remekül mutatja a fejedelem-asszonynak az erdélyi katolikus élíthez, különösképpen pedig Petky Istvánhoz fűződő szoros kapcsolatát.

⁵⁷ MNL OL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 622–623.

⁵⁸ Kis, 109–110.

⁵⁹ EOE 11, 257.

⁶⁰ KRAUS, Georg: *Erdélyi krónika 1608–1665.* (Szerk.): VOGEL Sándor. Budapest 1994, 298., SZILÁGYI Sándor: II. Rákóczy György levelei Rhédey Ferenchez. In: *Történelmi Tár* 1892, 97.

⁶¹ MNL-OL, E 190, 7640, f. 282

⁶² EOE 12, 381.

⁶³ EOE 12, 374–400.

indult tárgyalásokat folytatni.⁶⁴ Ezekben az években a szék vezetése a vejének, Lázár Istvánnak, a főkirálybírónak a kezébe került.⁶⁵ Nem tudható bizonyosan, hogy személyesen volt-e jelen Rákóczi mellett küzdve a csíki sereggel a szászfenesi csatában, de maga a sereg hősiesen küzdött.⁶⁶ Ekkor Petky a családjával együtt Magyarországra ment, ám az erdélyi elit vezetői visszahívták Várad török kézre kerülése után.⁶⁷ Ekkor minden bizonnyal Báthory Zsófia kíséretében vagy környezetében volt Munkácson, és továbbra is a vején keresztül irányította a csíki székelyeket.⁶⁸ Ezután Kemény János mellé állt.⁶⁹ A csíki csapatokat ismét a vejével együtt vezette.⁷⁰ Kemény, mint már a havasalföldi hadjáratban, ismét a helyettesévé, helytartóvá nevezte ki.⁷¹ Hatalmára és hírnevére jellemző, hogy 1661-ben Ali pasa neki is felkínálta a fejedelmi címet.⁷² Ő ezt visszautasította⁷³ – ellenállása nagy szerepet játszott abban, hogy a török seregek felprédálták Csíkszékot. Az új fejedelemmel, Apafi Mihállyal 1663-ra békélt meg, noha Kemény János halála után a fia, Kemény Simon pártját már nem támogatta aktívan.⁷⁴

Apafi Mihály is fontosnak tartotta a két legaktívabb székely szék vezetőinek megnyerését vagy megfenyegetését. Mivel Mikes Mihály Báthory Zsófia környezetében maradvá végleg elhagyta Erdélyt, Háromszéken a hozzá hűséges Basa Tamás köre tudta átvenni a vezetést. A Petkyt és a csíkieket Petky nevében irányító Lázár Istvánt a törökök veszélyesnek ítélték, ezért Kücsük pasa még 1662 tavaszán megfenyegette.⁷⁵ Apafi Mihályra azonban később is jellemző volt, hogy igyekezett megbékélni a legbefolyásosabb főemberekkel, így Petky Istvánnal is,⁷⁶ aki már 1662–63-ban visszakapta az elpártolása miatt elveszített birtokait. A fejedelemnek valószínűleg fontos volt Petky hatalma és tekintélye, hogy maga mellé állíthassa a széket. A Basa Tamás és Nemes János köréhez tartozó Daczó János azonban elkezdte a széket fellázítani ellene és a veje ellen,

⁶⁴ ROL-Kmlg. Lázár család levéltára. IV/623, f. 9., IV/624, f. 19.

⁶⁵ Jó példa erre Kücsük Mehmed pasa levele, amelyben Lázárnak rója fel, hogy nem a Porta akarata szerint járnak el. SzOkl. VI, 273. Maga Petky is folyton Lázárral kommunikált ebben az időben, és Rákóczi is Lázárral tárgyalt a csíki hadakról. ROL-Kmlg. Lázár család levéltára. IV/623, f. 5–6., IV/623, f. 25–26.

⁶⁶ SzOkl. VI, 227.

⁶⁷ ROL-Kmlg. Lázár család levéltára. IV/616, f. 9.b. Az öt visszahívók között volt Barcsay Gáspár, Bethlen János, Bánffy Zsigmond, gyalakutai Lázár György, Keresztesi Ferenc és Ébeni István, hiányzott viszont közülük Mikes Mihály vagy Mikes Kelemen és veje, Lázár István is.

⁶⁸ Mordovin, 412.

⁶⁹ MNL OL P 702 Wesselényi család levéltára, f. 143. Kemény fellépésére Petky visszatért Erdélybe, és Medgyesen sokakkal hitet tett Kemény mellett egy közös diploma aláírásával.

⁷⁰ ROL-Kmlg. Lázár család levéltára. IV/624, f. 22–23.

⁷¹ KONCZ József: Kemény János eredeti levelei. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 5 (1892), 447.

⁷² Bethlen, 100.

⁷³ Kis, 97–110.

⁷⁴ Bethlen, 123–124.

⁷⁵ MNL OL P 615, 1. cs. f. 3–4., megjelent: SzOkl. VI, 273.

⁷⁶ Azt, hogy Petky a legnagyobb tekintélyű székely főember volt, a Habsburg-katonaság is így látta 1662-ben. EOE 13, 97.

amiről egy 1664–65-ben zajló per tanúvallomásaiból tudunk. A cél az volt, hogy a szék szembeforduljon velük, és őket hibáztassa a Csíkban történt pusztításokért.⁷⁷ Ennek az volt az oka, hogy Petky notáztatásakor Daczó kapta meg a csíki főkapitányságot és a birtokában lévő vashámort is.⁷⁸ Petky tekintélye azonban eléggé megingathatatlanak tűnt, nem véletlen, hogy már 1663 augusztusában Béli Pállal együtt mustrálta a székelységet a fejedelem utasítására,⁷⁹ a szeptemberi marosvásárhelyi országgyűlésen pedig az ország két első embereként őt és Béli Pált említették.⁸⁰ Az 1663-ban Érsekújvárnál a nagyvezérhez csatlakozó fejedelem a távolléte idejére már fontos tisztségbe emelte, amikor a három helytartó egyikévé nevezte ki.⁸¹ 1664 márciusában, az áprilisi országgyűlésre az erdélyi rendekről készített listában Petkyt az országgyűlés elnökeként nevezték meg.⁸² Végül az 1664 júliusában tartott kezei tábori gyűlésen kapta vissza a javait, és az ország rendjei nevében megkövették az elszenvedett viszontagságokért.⁸³ 1664 szeptemberében a Teleki Mihályt bécsi követségbe küldő megbízó levelét aláíró főurak között is ott találjuk, az első sorban, közvetlenül Bethlen János után.⁸⁴ 1665 őszén még részt vett az országgyűlésen,⁸⁵ de ezután nem sokkal megbetegedhetett, nem vett részt országos vagy széki eseményeken.

Petky István 1667. január 26-án hajnalban halt meg, a temetésén az országos elit színe-java képviseltette magát, jelen volt a fejedelem és Thököly István is.⁸⁶ Sok gyermeke született, két fia viszonylag fiatalon meghalt: István csupán pár évvel élte túl őt, János szintén negyvenéves kora előtt hunyt el. Királyhalmi Petky János az országos elithez illő házasságot kötött: Haller Krisztinát vette feleségül, és Csíkszék bírója

⁷⁷ SzOkl. VI, 291–294.

⁷⁸ EOE 13, 60. Itt tévesen a háromszéki főkapitányságot említik ugyan, de az nem volt Petkyé, azaz nyilván tévedés.

⁷⁹ TÓTH Ernő (közli.): Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651–1686. évekről. In: *Történelmi Tár* 1902. 231–263., 375–411., 528–574., 384.

⁸⁰ EOE 13, 248.

⁸¹ EOE 13, 43, 256.

⁸² EOE 13, 316.

⁸³ EOE 13, 328.: „Az mi klmes urunk becsületes tanácsúr híve és megbítt szolgája vice hopmestere, kedves atyánkfiaitól, becsületes tanácsúri híve tek. nemz. Petki István atyánkfia supplicatióját az ő nga resolútiójával, melyből megértettük ő kímének mind javaiban s mind becsületében való megbántódását; azonban az ő nga ő kíméhez való kegyelmességét, az melyet mi is egész országu szomorúan érezvén, mivel ő klme sem egyszer, sem másszor ország constitutiójával nem aggravalatott se személyében, se javaiban, annál inkább becsületiben: azért mi ő kímét egész országú három nemzetül az mi klmes urunk kegyelmessége után elébbi tisztiben való beállításával becsületit megadjuk, tisztiten is beállítatik, végeztük, nem lévén régi példa is közöttünk, üdvözült gróf Rédei László uram hasonló tisztinek megadásából. Azonban az csíki jószága is. mely mostani alkalmatossággal más kezében deueniálván, ő kímének maga kívánása szerint azon állapattal mint az mostani possessortól biratik, restituálni végeztük.”

⁸⁴ EOE 13, 329.

⁸⁵ EOE 14, 137.

⁸⁶ Tóth, 394.

lett. Halála után a gyermekei gyámja anyai nagypajuk, Haller János lett, egyetlen fia, Dávid 1700 decemberében szerzett grófi címet.⁸⁷

Petky István halálát követően nem a vér szerinti leszármazottai folytatták a hatalmuk növelését a székben. Nem tudjuk, hogy miért nem a fiaiban látta a műve folytatását. Talán a fiúk már ekkor is betegesek lehettek, mert az biztos, hogy korábban a fiai karrierjét is megpróbálta beindítani.⁸⁸ Végül az utódja egyrészt a veje, szárhegyi Lázár István lett, aki Kata nevű leányát vette el feleségül, és akit fiaként szeretett,⁸⁹ másrészt Apor István, az a tehetséges ifjú, akit Petky a rokonaként nevelt fel. A család a harcos katolicizmusáról is híres volt, és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy I. Rákóczi György kísérlete a Székelyföld reformátussá tételére ebben a székben járt a legkisebb sikerrel. Hatalmát Petky a vallás terén is éreztette, patrónusként ugyanis ő elnökölt 1643-ban a csíki zsinaton,⁹⁰ és az 1650-es, 1660-as években ő volt az erdélyi katolikus státus vezéralakja is. A katolikus erdélyi elit vezetőjeként sokat tett e kör érdekeinek az érvényesítéséért, valamint a katolikus elitcsoport megerősítéséért.

Királyhalmi Petky István pályája a korszak egyik kivételesen sikeres karrierje volt. Kevésé jelentős csíki elitpozícióból az országos elitbe került, és a hatalmát annak ellenére is vissza tudta szerezni, hogy II. Rákóczi György, majd pedig Kemény János mellett állt. Tekintélyét elsősorban arra használta, hogy megerősítse a katolikus székelyföldi elitet.

ISTVÁN PETKY FROM KIRÁLYHALMA IS THE CAPTAIN OF THE CSÍKI IN THE TRANSYLVANIAN ELITE

The study presents István Petky of Királyhalom, a Székely nobleman who enjoyed the greatest period of his career in the 1650s and 1660s. As he played such an important role in Transylvanian diplomacy and military history, he is not unknown to historians. The biography I present focuses primarily on social history rather than political and military history. It presents the place and history of the Petky family in Székely

⁸⁷ Kis, 97–110.

⁸⁸ Erről tanúskodik egy 1646-ban írt levele, amelyben arról tudósítja Both Ferencet, gyergyói alkirálybíróját, hogy a fiát tette hadnaggyá. SzOkl. IV, 180.

⁸⁹ Szárhegyi Lázár István Lázár István csíki főkirálybíró és Székely Ilona fia volt, 1651-ben már a gyergyói lovasok hadnagyaként említették. Mivel apa nélkül nőtt fel, Petky Istvánt apjaként szerette és tisztelte. A fiatal Lázár tehetséges és művelt fiatalember volt, kiterjedt levelezést folytatott a Magyar Királyság és Erdély nemességével, sőt moldvai és havasalföldi bojárokkal is jó viszonyt ápolt. Endes, 142–143.

⁹⁰ KÁLLAY Ferenc: *A pogány magyarok vallása*. Budapest 1999, 159.

Land. It examines the strategic elements of István Petky's rise and his role in the Csík County elite. I present his family connections, the networks he was part of, and the exceptionally important role he played as one of the leaders of the Catholic elite in Székely Land and Transylvania. With regard to István Petky's career, the study focuses primarily on how he was able to use his excellent connections to build his career, how he used marriage strategy, and how he became part of the Transylvanian national elite. In national politics, he became a member of the princely council, thus joining the national elite. Nevertheless, he remained the leader of Csíkszék until the end of his life and sought to consolidate and pass on the power he had built up primarily within Csíkszék. The vast majority of the estates he acquired remained within the Székely Land, and indeed primarily within Csíkszék. He chose his successors with great insight, based on their abilities. In doing so, he laid the foundations for the later Catholic elite of Transylvania.